

Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Bankaların Rolü ve Türkiye’de Sürdürülebilir Bankacılık Uygulamaları

*The Role of Banks In Process Of Sustainable Development and Sustainable
Banking Practices in Turkey*

Emine ÖNER KAYA

Gazi Üniversitesi

emineoner@gazi.edu.tr

Özet

İklim değişiklikleri, doğal kaynakların tükenmeye yüz tutması, hayvan ve bitki çeşitliliğinin azalması, işsizlik, yoksulluk gibi çevresel ve sosyal problemlerin küresel boyutta hissedilmeye başlanması ile birlikte, sadece ekonomik kalkınmaya odaklanan anlayışın yerini 1970’li yıllarda, sürdürülebilir kalkınma anlayışı almaya başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik kalkınma yanında çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik unsurlarını da içermektedir. Sürdürülebilir kalkınma sürecinde başta devletler olmak üzere, şirketlere, finans sektörüne, sivil toplum örgütlerine ve diğer bütün kesimlere önemli görevler düşmektedir. Ancak, kendini çevreyle dost sektör olarak görmesi nedeniyle, finans sektöründe çevresel ve sosyal konulara ilişkin farkındalık, diğer sektörlerle kıyasla çok daha yavaş gelişme göstermiştir. 1990’lı yıllardan itibaren ise finansal kuruluşların faaliyetlerinin ekonomik sonuçları yanında sosyal ve çevresel etkilerini de göz önünde bulundurmaları ve sürdürülebilir kalkınma sürecinde etkin bir rol almaları gerektiği, geniş bir kesim tarafından kabul edilmeye başlanmıştır. Sürdürülebilir finans anlayışının günümüzde özellikle de gelişmiş ülkelerde çok sayıda finansal kuruluş tarafından benimsendiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir finans anlayışının gelişmesine engel olan nedenler ise, yasal düzenlemelerin eksikliği, istikrarsız sürdürülebilir kalkınma politikaları, finansal kuruluşların sürdürülebilir finansa ilişkin bilgi yetersizliği ve toplumun sürdürülebilir kalkınma konusundaki bilinç eksikliği olarak dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Finans, Finansal Kurumlar, Etik Bankacılık

Abstract

After environmental and social problems such as seasonal changes, natural resources at the verge of extinction, decrease in plant diversity, unemployment and poverty are started to be felt globally, sustainable development approach began to substitute the approach focusing only on the economical development in 1970s. Sustainable development covers environmental and social sustainability elements

besides economical development. Companies, financial sector, nongovernmental organizations, particularly states and all other groups are responsible in this sustainable development process. However awareness on environmental and social issues in financial sector undergone a far slower development compared to the other sectors due to fact that it regarded itself as an environment-friendly sector. Since 1990s, it has began to accepted by a wide proportion that financial institutions take into consideration social and environmental results besides the economical effects and they should take an effective role in the sustainable development process. Today it is seen that sustainable finance approach is adopted by many financial institutions especially in developed countries. In developing countries, lack of legal arrangements, unstable sustainable development policies, financial institutions' lack of knowledge in sustainable finance and lace of public awareness on sustainable development issue stand out as the reasons preventing the development of sustainable finance understanding.

Key Words: Sustainable Development, Sustainable Finance, Financial Institutions, Ethical Banking

GİRİŞ

Finansal kuruluşlar, özellikle bankalar, günümüzde finansal kaynakların dağıtımında oldukça önemli bir role sahiptir. Bütün insanlar, şirketler hatta devletler bankacılık hizmetlerine ihtiyaç duymaktadırlar ve insanoğlunun neredeyse bütün faaliyetlerinde bankaların etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bankaların sunduğu hizmetler çevreye, insan haklarına, sosyal adalete zarar verebileceği gibi, söz konusu hizmetlerin sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması sürecine katkı sağlaması da mümkündür.

Son yıllarda çok sayıda banka, sunduğu finansal hizmetlerin ekonomik sonuçları yanında çevresel ve sosyal sonuçları ile de ilgilenmeye başlamıştır. Bu durumun sürdürülebilirlik ile ilgili olarak artan toplum bilincinin getirdiği baskılar ve sürdürülebilir bankacılık anlayışının getirdiği fırsatlar ile ilgisi bulunmaktadır. Günümüzde özellikle de gelişmiş ülkelerde pek çok banka çevresel ve sosyal hususları göz ardı etmeye devam etmeleri halinde itibar ve müşteri kaybetme riski ile karşı karşıya kalacaklarının bilincindedir. Dolayısıyla çok sayıda banka çevre birimleri oluşturmakta, sürdürülebilirlik raporu yayınlamakta ya da çevre ile dost finansal ürünler sunmaya başlamaktadır. Bazı bankalar ise sürdürülebilirlik konusundaki çalışmalarını daha da ileriye götürerek, bütün faaliyetlerini sürdürülebilir kalkınma amacı doğrultusunda gerçekleştirmektedirler. Bu tür bankalar etik, sürdürülebilir, alternatif ya da sosyal bankalar olarak anılmaktadırlar. Söz konusu bankalar arasında bazı küçük farklılıklar olsa da, genel olarak aynı anlamda kullanılmaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilir kalkınma sürecinde bankaların rolünün ortaya koyulması ve sürdürülebilir bankacılık anlayışının özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanabilirliğinin değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda öncelikle ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili farkındalığın ortaya çıkış sürecine ve sürdürülebilir kalkınma kavramına değinilecektir. Daha sonra finansal kuruluşların, özellikle de bankaların sürdürülebilir kalkınma sürecindeki rolleri ortaya koyulacak ve tüm faaliyetlerde sürdürülebilirlik olgusunu benimsemiş olan etik bankacılık anlayışı açıklanacaktır. Son kısımda ise Türkiye’de sürdürülebilir bankacılığın geldiği boyutlara

ve sürdürülebilir bankacılığın gelişmekte olan ülkelerde uygulanabilirliğine ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir.

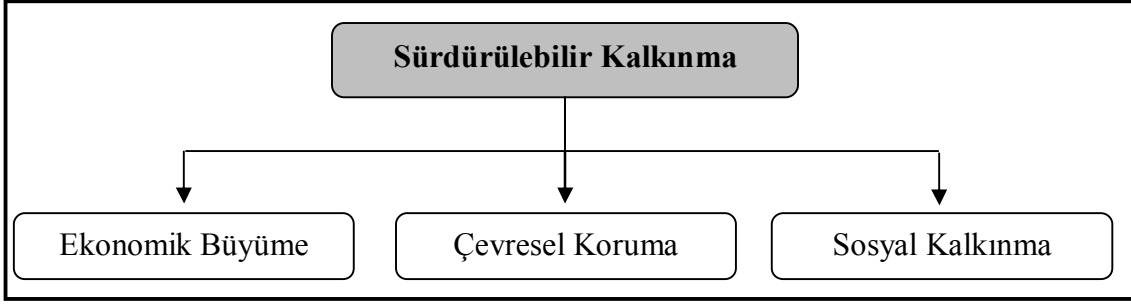
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Bilim ve teknolojiadaki gelişmelere paralel olarak sanayileşmenin hızlandığı 20. yüzyılda, çevre ile ekonomik kalkınma arasında kalınan tüm ikilemlerde, tercih edilen hep ekonomik kalkınma olmuştur. Çevre ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkide sürekli dışlanan çevre boyutunun, ancak 1970’li yıllarda gündeme gelmeye başladığı görülmektedir. Çevre ile ilgili söz konusu farkındalığın nedenlerinin başında ise, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kalkınmanın neden olduğu sorunların yerel bazdan çıkıp, bölgesel, hatta küresel boyutta hissedilmeye başlanması gelmektedir. Zira üretim ve tüketimdeki hızlı artış, buna bağlı olarak enerji tüketiminin çok büyük boyutlara ulaşmış olması, doğal kaynakların tükenmeye yüz tutması, iklim değişiklikleri (küresel ısınma), hayvan ve bitki tür çeşitliliğinin azalması, çevre kirliliği vd. insanoğlunun geleceğini tehdit eder hale gelmiştir. Bunun yanı sıra hızlı nüfus artışı ile birlikte artan işsizlik, yoksulluk hatta açlık, çevresel problemler yanı sıra sosyal sorunları da gözler önüne sermiştir.

Çevresel ve sosyal problemlerin çözümünün ertelenemez hale gelmesiyle birlikte, ekonomik kalkınma yanında sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik unsurlarını da kapsayan sürdürülebilir kalkınma konusu, 1972 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı’nda ilk kez gündeme gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma kavramına ise ilk kez 1987 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletlerin Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporunda yer verilmiştir. “Ortak Geleceğimiz” adlı söz konusu rapor, raporu sunan komisyon başkanının adıyla özdeşleştirilerek “Brundtland Raporu” olarak da anılmaktadır. Söz konusu raporda sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarının, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama olanaklarından ödün verilmeksizin karşılanabilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (WCED, 1987, s. 43). Sürdürülebilir kalkınma tanımında dikkat çeken üç önemli nokta bulunmaktadır. Bunlardan biri, ihtiyaçların sadece ekonomik ihtiyaçlarla sınırlı tutulmuyor olması, diğeri kuşaklar arası eşitliğin gözetiliyor olması ve sonuncusu ise hem ülkeler arasında hem de bir ülke içerisinde kuşak içi eşitliklerin de göz önünde bulunduruluyor olmasıdır (Gönel, 2002, s. 72). Yani sürdürülebilir kalkınma ile çevrenin ve biyoçeşitliliğin gelecek kuşaklar için korunması, iklim değişiklikleri ve doğal kaynaklar konusunda dikkatli davranılması gibi çevresel konular yanında insan haklarının korunması, kaynakların toplumlar arasında adaletli bir şekilde yeniden dağıtılması, küresel eşitliğin sağlanması, yoksullukla mücadele edilmesi gibi sosyal adalet ve ekonomik gelişme konularına da değinilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik arasında bir denge oluşturulması yoluyla hem bugünkü neslin hem de gelecek kuşakların refahını hedeflemektedir (Hall, Daneke and Lenox, 2010, s. 3). Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma ekonomik büyüme, çevresel koruma ve sosyal kalkınma olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları

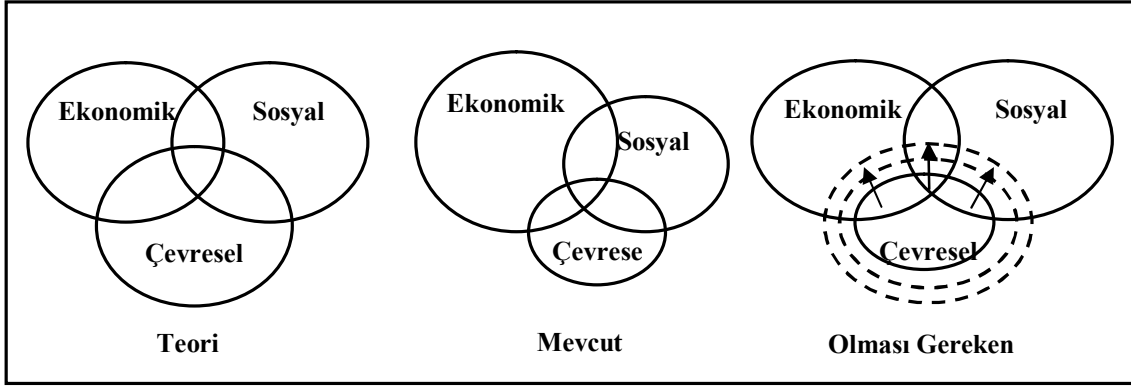

Kaynak: Adams, W.M. (2006). The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century, Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting, 29-31 January 2006.

Sürdürülebilir kalkınmanın küresel çapta aktif bir politika haline dönüşmesi, 1992 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) ile gerçekleşmiştir (United Nations, 1992). Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın başka bir ifadeyle Rio Zirvesi'nin somut bir çıktısı olan Gündem 21 (Agenda 21) ile doğa ve insanın bir bütün olduğu ve her bir insanın kaliteli bir yaşam sürmeye hakkı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Rio Zirvesi sürdürülebilir kalkınma ile ilgili stratejilerin ulusal ve küresel düzeyde politika yapıcılarının gündemine girmesine de olanak sağlanmıştır (Peeters, 2003, s. 198; Grafton, Jotzo and Wasson, 2004, s. 66). 21. yüzyılın başlarında ise küresel sürdürülebilirlik problemi, dünya liderlerinden, gazetecilere, bilim adamlarından öğrencilere kadar toplumun her kesiminde tartışılır hale gelmiştir. 2002 yılında Johannesburg'da gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD, Dünya Zirvesi II ya da Rio +10)'nde de, sürdürülebilir kalkınmanın unsurları olan ekonomik gelişme, sosyal kalkınma ve çevresel korumanın bütünleşmesi için küresel bazda ortak çaba sarf edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır (United Nations, 2002).

1970'li yıllardan bu yana sürdürülebilir kalkınma ile ilgili atılan adımların, her ne kadar konu hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri ilgilendiriyor olsa da, daha ziyade gelişmiş ülkelerin önderliğinde ve Birleşmiş Milletler, OECD, Dünya Bankası, UNEP gibi kuruluşların yürütücülüğünde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra sürdürülebilir kalkınma ile ilgili alınan kararların, yapılan plan, program ve çalışmaların, özellikle uygulama aşamasında halen yetersiz kaldığı da dikkat çekmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları arasında halen ekonomik kalkınmanın ön planda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları arasındaki ilişkinin mevcut durumda nasıl olduğu ve nasıl bir değişime ihtiyaç duyduğu Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları Arasındaki İlişki

Kaynak: Adams, W.M. (2006). The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in The Twenty-First Century, Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting, 29–31 January 2006.

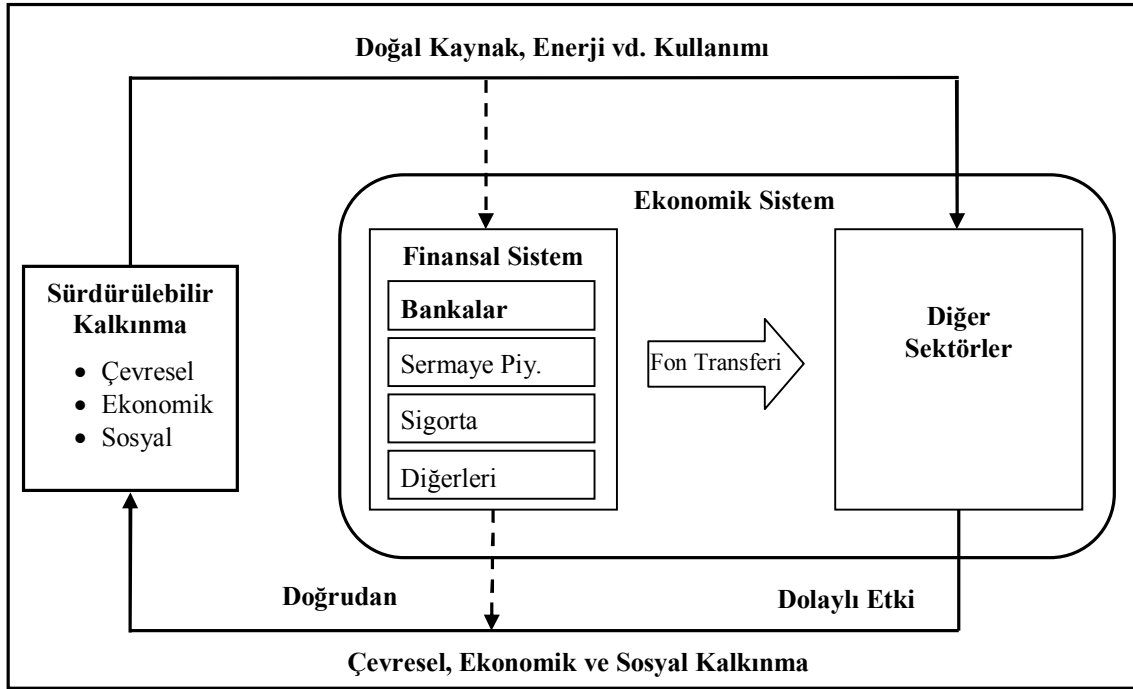
Her ne kadar 1970’li yıllar ile birlikte çevresel farkındalık oluşmaya başlasa da, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılan çalışmaların büyük bölümünün şirketlerin sosyal ve çevresel sorumlulukları üzerine odaklandığı görülmektedir. Finans sektöründe çevresel ve sosyal konulara ilişkin farkındalık, diğer sektörlerle kıyasla çok daha yavaş gelişme göstermiştir. Bunun sebeplerinin başında ise finans sektörünün kendisini “çevreyle dost sektör” olarak görmesi ve dolayısıyla herhangi bir sorumluluk üstlenmemesi gelmektedir (Jeucken and Bouma, 1999, s. 22; Pinter, Nikolett and Zoltan, 2006, s. 2). Ancak 1990’lı yıllarda, finans sektörünün ve özellikle de bankaların faaliyetlerinin sürdürülebilir kalkınma sürecinde oldukça önemli olduğu fark edilmeye başlanmıştır.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA SÜRECİNDE BANKALARIN ROLÜ

Bankaların ekonomik sistemdeki rolü, genel olarak, müşterilerden mevduat kabul edilmesi yoluyla fon temin edilmesi ve krediler yoluyla bu fonların ihtiyacı olan müşterilere kullandırılması, yani finansal aracılıktır. Bu açıdan bakıldığında, bankaların faaliyetlerinin çevre ile herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Keza bankacılık sektörü, kimya, madencilik, eczacılık, petrol, tekstil gibi sektörlerle kıyaslandığında çevreye en az etki eden sektörlerden biri olarak nitelendirilmektedir (Thompson, 1998, s. 245). Ancak finans sistemi, özellikle de bankacılık sektörü, ekonomik büyüme ve kalkınmanın lokomotifini niteliğindedir. Küreselleşen dünyada fon akışlarını yönlendiren, uluslararası politikaların belirlenmesinde, makroekonomik istikrarın sağlanmasında önemli rol oynayan finansal kuruluşlar, bütün insanlığı etkileyebilmekte ve dolaylı yollarla da olsa çevreye, insan haklarına ve sosyal adalete önemli düzeyde katkı ya da zarar verebilmektedirler. Çünkü sektörü fark etmeksizin bütün işletmelerin ihtiyaç duyduğu fonlar, finansal kuruluşlar aracılığıyla temin edilmektedir. Dolayısıyla finans sisteminin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili atacağı adımlar diğer bütün sektörleri de etkilemekte ve yönlendirmektedir. Günümüzde finansal kuruluşların çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği etkileme potansiyellerinin büyüklüğü geniş bir kesim tarafından kabul edilmektedir (Peeters, 2003; Thompson and Cowton, 2004; UNEP FI, 2001; Jeucken, 2001).

Sürdürülebilir kalkınma ile finansal kuruluşlar arasındaki ilişkiyi daha açık bir şekilde ortaya koymak amacıyla sürdürülebilir kalkınma için alternatif bir tanım geliştirilmiştir. Bu tanıma göre sürdürülebilir kalkınma “gelecek nesillerin de en azından bugünkü nesiller kadar sermayeye (doğal kaynaklar ve insanın ürettiği kaynaklar) ulaşabilme olanağının sağlanabildiği kalkınma süreci” olarak tanımlanmaktadır (European Commission DG XI, 1997). Bu tanım sürdürülebilir kalkınma sürecinin, finansal kuruluşların temel aktivitesi olan sermaye dağıtımı ile benzerliğini ortaya koymaktadır. Şekil 3, sürdürülebilir kalkınma sürecinde finansal kuruluşların ve özellikle de bankaların rolünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şekil 3. Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Finansal Sistem

Kaynak: Guo, P and Y. Yongda. Sustainable Financing in China: the Progress and the Future, <http://opim.wharton.upenn.edu/gc/philadelphia/abstract/Guo.pdf>. Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2010.

Finansal kuruluşların çevresel ve sosyal etkileri içsel (doğrudan) ve dışsal (dolaylı) olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır (Jeucken and Bouma, 1999, s. 26; Pinter, Nikolett and Zoltan, 2006, s. 2). Finansal kuruluşların içsel aktivitelerinin çevreye olan etkisi diğer sektörlerle kıyaslandığında oldukça düşük düzeydedir. Ancak finansal sistemin büyüklüğü göz önüne alındığında enerji, su, kâğıt vb. tüketimi ile oluşan atık miktarı ihmal edilemeyecek boyutlara ulaşmaktadır. Finansal kuruluşların dışsal aktivitelerinin de ilk bakışta çevreyi etkilemediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira finansal kuruluşların sundukları ürünlerin çevre üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak söz konusu finansal ürünlerin kullanıcıları, faaliyetleriyle çevreyi ya da insanları etkileyebilmektedir. Dolayısıyla bankaların yaptığı yatırımlar, kullandığı krediler ve diğer finansal ürünler dolaylı olarak çevrenin ya da insanların olumsuz yönde etkilenmesine sebep olabilmektedir. Bankaların elektrik, kâğıt vb. tüketiminden kaynaklanan çevre üzerindeki doğrudan etkisi, dolaylı etkisinin yanında oldukça önemsiz kalmaktadır.

Günümüzde bankaların ekonomik sistem içerisindeki gücüne ve sürdürülebilir kalkınmanın başarılabilmesi sürecindeki önemine ilişkin herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Bu noktada önemli olan, bankaların sürdürülebilir kalkınma sürecinde rol almaya istekli olup olmadıklarıdır. Rasyonel olarak bakıldığında, bankaların bu konuda isteksiz olmaları beklenmektedir (Jeucken and Bouma, 1999, s. 25). Çünkü geleneksel finansal anlayış çerçevesinde hissedar değerini maksimize etmek amaçlanmakta ve sürdürülebilirlik anlayışı da, sadece sürdürülebilir büyüme, sürdürülebilir karlılık gibi finansal ölçütlere dayandırılmaktadır (Soppe, 2009, s.4). Bu doğrultuda bankalar kısa dönemli ve yüksek getirili yatırımları tercih edecek iken, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği göz önünde bulunduran yatırımlar genellikle uzun vadeyi gerektirmekte ve düşük getirili olmaktadır. Dolayısıyla bankaların faaliyetlerinin ekonomik sonuçlarını ön planda tutmaları ve sosyal istikrar, ekolojik denge gibi uzun dönemli sürdürülebilirlik hedeflerini göz ardı etmeleri beklenmektedir. Tabi bu şekilde işleyen bir finansal sistemde, sürdürülebilir yatırımların da fon bulabilmesi mümkün görünmemektedir.

Söz konusu anlayış çerçevesinde faaliyetlerinin sadece ekonomik sonuçlarıyla ilgilenen, çevresel ve sosyal felaketlere yol açabileceği ile ilgili herhangi bir sorumluluk kabul etmeyen finansal kuruluşlar halen olsa da, günümüzde çok sayıda banka sürdürülebilir kalkınma sürecine dahil olmakta, sürdürülebilir yatırımları finanse etmekte ve müşterilerini de bu konuda bilinçlendirmekte ve yönlendirmektedir. Söz konusu bankaları, kısa dönemli ve yüksek getirili yatırımlar yerine, sürdürülebilir kalkınma sürecinde rol almaya iten bazı içsel ve dışsal itici güçler bulunmaktadır (Jeucken and Bouma, 1999, s. 28). İçsel itici güçler; çalışanların, hissedarların, yönetim kurulunun sürdürülebilir kalkınma ile ilgili farkındalığından kaynaklanmaktadır. Dışsal itici güçler ise yasal düzenlemelerin, rakiplerin durumunun, müşterilerin taleplerinin, diğer finansal kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının ve toplumun değişen beklentilerinin bankalar üzerinde oluşturduğu baskı ile ilgilidir. Günümüzde bilinçlenen toplum finansal kurumların hesap verebilirliğini ve güvenilirliklerini sorgulamakta, finansal kuruluşlar üzerinde sosyal ve çevresel konularda daha duyarlı olmaları konusunda baskı oluşturmaktadır. Söz konusu baskılar yanı sıra finansal kuruluşları sürdürülebilir kalkınma sürecine katkı vermeye yönlendiren bazı teşvik unsurları da bulunmaktadır. Zira çevresel ve sosyal farkındalığın finansal kuruluşun itibarına yapacağı katkı ve yeni sürdürülebilir finansal ürünler aracılığıyla yeni pazarlara girme imkânı bankalar için önemli birer fırsat niteliğindedir.

Günümüzde özellikle de gelişmiş ülkelerde sürdürülebilir finans anlayışı gittikçe yaygınlaşmaktadır. Birleşmiş Milletler Çevre Programı Finans Girişimi (UNEP FI) gibi bazı uluslararası kuruluşlar, finansal kuruluşların çevresel farkındalığının artırılması konusunda ciddi bir çaba göstermekte ve uluslararası boyutta büyüklüğe ulaşmış pek çok finansal kuruluş da bu çabalara olumlu yönde cevap vermektedir. Bunun en önemli göstergesi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı Finans İnisiyatifi Taahhütnameleri'nde 2008 yılı sonu itibarıyla 177 finansal kuruluşun imzasının yer alıyor olmasıdır. Bu kuruluşların %59'unu bankalar, %18'ini sigorta şirketleri ve %23'ünü diğer finansal kuruluşlar oluşturmaktadır (UNEP FI, 2008). Finansal kuruluşların bu taahhütnameyi imzalamış olmaları, finans sektörünün sürdürülebilir kalkınma sürecindeki rolünü kabul ettikleri ve bütün faaliyetlerinde çevre faktörünü dikkate alacakları anlamına gelmektedir.

Her ne kadar sürdürülebilir finans anlayışı yaygınlaşıyor ve özellikle bankaların sürdürülebilir kalkınma ile ilgili farkındalığı artıyor olsa da, bütün bankaların aynı seviyede sürdürülebilirliğe ulaşabildiğini söylemek mümkün değildir. Jeucken (2001)'e göre bankaların sürdürülebilirliğe ulaşma süreci, Savunucu Bankacılık (Defensive Banking), Önleyici Bankacılık (Preventive Banking), Saldırgan Bankacılık (Offensive Banking) ve Sürdürülebilir Bankacılık (Sustainable Banking) olmak üzere dört aşamada gerçekleşmektedir. Savunucu Bankacılık aşamasında, bankalar karlılık, büyüme gibi kaygılarla sürdürülebilir kalkınma sürecinde pasif kalmayı tercih etmekte ve çevresel sürdürülebilirliği kaçınılması gereken bir maliyet olarak görmektedir. Önleyici Bankacılık aşamasında, bankalar sürdürülebilir kalkınma ile yapabilecekleri potansiyel maliyet tasarruflarının farkına varmakta (enerji tasarrufu gibi) ve sadece içsel süreçlerinde sürdürülebilirliği dikkate almaktadır. Saldırgan Bankacılık aşamasında, bankalar sürdürülebilir kalkınma sürecindeki fırsatları (yeni sürdürülebilir finansal ürünler, yeni pazarlar gibi) görmeye başlamakta, içsel süreçleri yanı sıra dışsal faaliyetlerinde de sürdürülebilirliği göz önünde bulundurmaktadır. Sürdürülebilir Bankacılık aşamasında ise bankaların bütün faaliyetleri sürdürülebilir hale gelmekte, maksimum finansal getiri beklentisinin yerini çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik almaktadır. (Jeucken, 2001, ss. 71-74). Günümüzde toplumun farkındalığı ve sürdürülebilirlik ile ilgili beklentileri henüz sürdürülebilir bankacılık anlayışının hakim olması için yeterli olmadığından, uluslararası büyük bankaların sürdürülebilir bankacılık aşamasına ulaşamadıkları, daha ziyade toplumun belli bir kesimine hitap eden niş (niche) bankaların bu aşamaya gelebildikleri görülmektedir.

ETİK BANKACILIK

Sürdürülebilir, sosyal ya da alternatif bankacılık olarak da bilinen etik bankacılık, genel olarak finansal ürün ve hizmetlerin sürdürülebilir kalkınmayı destekleyecek şekilde dizayn edildiği bankacılık anlayışıdır. Etik bankacılığın tarihi, özellikle İslam ülkelerinde, uzun yıllar öncesine dayanıyor olsa da, etik bankacılık ile ilgili farkındalık, son yıllarda toplumda sürdürülebilir kalkınma bilincinin oluşmasına bağlı olarak artış göstermiştir. Etik bankacılık anlayışını benimsemiş bankalar arasında, müşteriler, ürünler, iş kültürü vb. açısından farklılıklar olması nedeniyle, etik bankacılığın genel kabul görmüş kesin bir tanımını yapmak mümkün olmamaktadır. Ancak aralarında bazı farklılıklar olsa da, sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemeleri, sosyal ve çevresel katma değer yaratan projeleri finanse etmeleri ve şeffaf olmaları etik bankaların ortak özelliklerinin başında gelmektedir.

Etik bankacılık anlayışında, karlılığın sadece finansal sonuçlarla değil, sosyal ve çevresel sonuçlarla da ölçülmesi gerektiğine inanılmaktadır. Yani finansal karlılığın bir kısmından, sosyal refah ve çevresel koruma için vazgeçilmektedir. Bu nedenle etik bankaların finansal karlılığı, geleneksel bankaların karlılığından daha düşük olabilmektedir. Bazı istisnalar olsa da etik bankalar genellikle geleneksel bankalar ile aynı otoriteler tarafından düzenlenmekte ve benzer kurallara uymak zorundadırlar.

Etik bankalar, sadece sürdürülebilir kalkınma sürecine katkıda bulunan proje ve kurumları finanse etmektedirler. Geleneksel bankacılığın aksine en çok finansal kazancı sağlayacak yatırımlar değil, makul bir finansal kazanç yanında sosyal ve çevresel fayda içerikli yatırımlar desteklenmektedir. Özellikle organik tarım, yenilenebilir enerji, işçi sağlık ve güvenliği, hizmet içi eğitim, kadına yönelik iş imkânları, yoksullukla mücadele gibi faaliyetler etik bankacılığın öncelikli hedef kitlesi arasında yer

almaktadır. Ayrıca şeffaflık ilkesi çerçevesinde yatırımcılar, tasarruflarının hangi şirketlerin finansmanında, ne tür yatırımcılar için kullanıldığını takip edebilmekte ve hatta tasarruflarının hangi tür projelerde kullanılacağını belirleyebilmektedir.

Etik bankaları geleneksel bankalardan ayıran hususların başında, sosyal ve çevresel amaçlara odaklanmaları, kaynaklarını sosyal ve çevresel değer yaratan projelere yatırmaları, daha şeffaf ve hesap verebilir olmaları, tasarruf sahiplerinin yatırım sürecine aktif olarak katılmaları ve kullandıkları garantiler gelmektedir (San-Jose, Retolaza and Gutierrez, 2009, s. 12)

Tablo 1. Geleneksel ve Etik Bankalar Arasındaki Farklılıklar

	Geleneksel Bankalar	Etik Bankalar
Amaç	Ekonomik karlılık (Ekonomik sürdürülebilirlik)	Ekonomik karlılık yanında sosyal ve çevresel fayda (Sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik)
Finanse Edilen Projeler	Yüksek karlılık sağlayan projeler (ekonomik katma değer yaratan projeler)	Çevre, sosyal işbirliği, kültür, sivil toplum içerikli projeler (ekonomik, sosyal ve çevresel katma değer yaratan projeler)
Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik	Kredilerin hangi projelerin finansmanında kullanıldığı ile ilgili bilgi vermemektedirler.	Genellikle kimlerin ya da hangi şirketlerin finanse edildiği ve finanse edilen projelerin amacı, süresi, miktarı ile ilgili bütün bilgileri sağlamaktadırlar.
Paydaşların Katılımı	Özellikle mevduat sahipleri açısından bakıldığında, yatırdıkları fonların hangi projelerin finansmanında kullanılacağına müdahale edememektedirler.	Genellikle mevduat sahipleri, tasarruflarının hangi projelerin finansmanında kullanılacağına müdahale edebilmektedirler.
Garantiler	Gayrimenkul ipoteği, kişisel garantiler, banka garantileri, vd.	Genellikle geleneksel bankaların kullandığı garantileri kullanmaktadırlar. Ancak grup garantisi, içsel garanti sistemleri (fonlar) gibi garanti mekanizmaları ile geleneksel bankalardan kredi kullanması güç olan sosyal kuruluş ya da projelere kredi sağlanmaktadır.

Not: Tablo, San-Jose, Retolaza, and Gutierrez (2009) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarından yararlanılarak oluşturulmuştur.

Avrupa'nın lider etik finans kuruluşlarından biri olan Triodos Bank, 1968 yılında başlayan çalışmalar neticesinde, 1980 yılında Hollanda'da 540.000 Euro sermaye ile kurulmuştur. Triodos kelimesi, Eski Yunancada 3 yol anlamına gelmekte ve banka 3P olarak isimlendirilen yani insanı (people), gezegeni (planet) ve karı (profit) temsil eden üçlü karlılık anlayışını benimsemektedir. Banka, sosyal sorumluluk bilinci taşıyan yatırımcı ve tasarruf sahiplerinin desteği ile sadece sosyal, kültürel ve çevresel değer yaratan, etik ve sürdürülebilir kuruluş ve projelere yatırım yapmakta ve kredi kullandırmaktadır. Özellikle yenilenebilir enerji organik tarım, eğitim, sağlık, sanat, kültür projeleri yatırım yapmayı ya da kredilendirmeyi tercih ettiği alanların başında yer almaktadır. Banka müşterilerine hangi projelerin finanse edildiği ve finanse edilen

projelerin amacı, süresi, miktarı ile ilgili bütün bilgileri sağlayan tek ticari banka durumundadır (Triodos Bank, 2009).

Bankanın İngiltere, Belçika, İspanya ve Almanya'da şubeleri bulunmaktadır. 2009 yılı itibariyle bankanın sermayesi 314 milyon Euro, bilanço büyüklüğü 2.987 milyon Euro, vergi öncesi karı 12,4 milyon Euro, bankaya yatırılan fon tutarı 2.585 milyon Euro ve kullandığı kredi tutarı 1.661 milyon Euro'dur. Kullandırılan kredilerin %50'si doğa ve çevre ile ilgili projelerin, %26'sı kültür ve sağlık ile ilgili projelerin, %19'u sosyal içerikli projelerin ve kalan %5'i diğer projelerin finansmanında kullanılmıştır (Triodos Bank, 2009).

Etik bankacılık konusunda öncü olan kuruluşlardan bir diğeri de, geçmişi 1872 yılına kadar uzansa da, 1971 yılında banka olarak tescil edilen ve İngiltere'de faaliyet gösteren The Co-operative Bank'dır. 2002 yılında The Co-operative Bank, The Co-operative Insurance ve Smile ortak bir çatı altında birleştirilerek Co-operative Financial Services (CFS) oluşturulmuştur. CFS'nin amacı, sürdürülebilir finansal ürünlerin üyelerine ve topluma sunulmasında lider bir kuruluş haline gelmektir. İngiltere'nin en büyük tüketici kooperatifi olan Co-operative Group'un bir parçası niteliğindeki CFS, 2009 yılında Britannia Building Society ile birleşerek etik finans konusunda daha güçlü hale gelmiştir. The Co-operative Bank, etik bir tutum çerçevesinde müşterilerine tasarruf hesabı, kredi, mortgage, kredi kartı gibi çok sayıda finansal ürün sunmaktadır. Banka, etik politikasını müşterilerle yapılan müzakereler sonucunda oluşturmuş olup; politika, müşterilerin tasarrufların nerelere yatırılması ve yatırılmaması gerektiği konusundaki düşüncelerini yansıtmaktadır. Politika, insan hakları, silah ticareti, genetik değiştirme, sosyal kuruluşlar, kurumsal sorumluluk, ekolojik etki ve hayvan sağlığı gibi konuları içermektedir (Strandberg, 2005b, s. 15). The Co-operative Insurance da, aynı etik politika çerçevesinde müşterilerine sigortacılık ürünleri sunmaktadır. CFS'nin 2009 yılı itibariyle vergi öncesi karı 212,8 milyon Pound'dur. Britannia ile yapılan birleşmeden sonra bilanço büyüklüğü 70 milyar Pound'a, müşteri sayısı 9 milyona ve şube sayısı 300'e ulaşmıştır (The Co-operative Group, 2009).

Triodos Bank ve The Co-operative Bank yanısıra, Amerika'da faaliyet gösteren Shore Bank, İtalya'da faaliyet gösteren Banca Etica, İsviçre'de faaliyet gösteren ABS Bank, İsveç'te faaliyet gösteren Ekobank, Danimarka'da faaliyet gösteren Merkur Bank, Brezilya'da faaliyet gösteren Itaú Unibanco, Bangladeş'te faaliyet gösteren BRAC Bank ve Almanya'da faaliyet gösteren Ethikbank, etik bankacılığın diğer önemli temsilcileri olarak dikkat çekmektedir.

TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR BANKACILIK UYGULAMALARI

Gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de 1970'li yıllara kadar sürdürülebilirlik, sadece ekonomik sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir büyüme olarak algılanmıştır. Kalkınma ve çevrenin birbirine zıt amaçlar olmadığı ve birbirini tamamlayabileceği düşüncesi, 1972 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı ile birlikte Türkiye'nin de gündemine girmiştir. Ancak bu konferansta Türkiye, diğer pek çok gelişmekte olan ülke gibi kalkınmaya ayrılan kaynakların bir kısmının çevre için ayrılması halinde kalkınmanın yavaşlayacağı tezini savunmuştur (Erim, 2000, s. 179). İlerleyen yıllarda artan farkındalık ile birlikte bu tezin yanlış olduğu anlaşılmıştır.

Türkiye'de ilk kez 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)'nda çevre olgusuna yer verilmiştir (Algan, 2000, s. 227). 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-89) ile birlikte

çevre olgusu, çevre kirliliğinin önlenmesinden daha geniş bir boyutta ele alınmış ve doğal kaynakların etkin kullanılması yoluyla gelecek kuşaklara aktarılması görüşü benimsenmeye başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramına ise ilk kez 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)'nda yer verilmiştir (Egeli, 1996, s. 103). 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) döneminde ise sosyal ve ekonomik politikalarda çevre konusunun yer almasına yönelik önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi, 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesi'nin çıktısı olan Gündem 21 doğrultusunda hazırlanmaya başlanan ve 1998 yılında tamamlanan Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP)'dir. UÇEP, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için, ekonomik ve sosyal politikalar yanında, çevreyle ilgili stratejilerin geliştirilmesini, çevreye yönelik yatırım önceliklerinin belirlenmesini ve ilgili kuruluşlar arasında işbirliği temellerinin oluşturulmasını hedeflemektedir (DPT, 1998). İlgili tüm kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri, bilimsel kuruluşlar ve özel sektör temsilcilerinin katılımı ile hazırlanmış olması, UÇEP'in önemini ortaya koymaktadır (Algan, 2000, s. 228). 8. Beş yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) enerji ve tarım sektörlerinde çevre ile ilgili alınacak önlemler ön plana çıkmakta ve sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu açısından bakıldığında, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele konuları dikkat çekmektedir. 9. Yedi Yıllık Kalkınma Planı'nın (2007-2013) temel ilkelerinde dahi sürdürülebilir kalkınma konusuna vurgu yapılmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma ile ilgili enerji, madencilik, çevre, bitki ve hayvan sağlığı, gıda güvenliği, toprak ve su kaynaklarının kullanımı ve yönetimi gibi konularda özel ihtisas komisyonları bulunmaktadır. 1970'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte, kalkınma planlarından da gözlenebileceği üzere, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili plan ve politika oluşturma konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiş bulunmaktadır. Ancak söz konusu plan ve politikaların uygulama aşamasında sorunlar ortaya çıkmakta, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve ekonomik unsurları arasında denge oluşturulamamaktadır.

Yasalar açısından bakıldığında, Türkiye'de çevre olgusunun ilk kez 1982 anayasasında yer aldığı görülmektedir (Bkz. Madde 56). Türkiye'de çevre ile doğrudan ilgili olan yasa, anayasanın çevre ile ilgili maddesi doğrultusunda hazırlanan ve 11 Ağustos 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunu'dur. 2006 yılında 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda değişiklik yapılarak, kanunun amacı sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda değiştirilmiştir. 5491 sayılı Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 1. Maddesine göre "kanunun amacı, bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır." Çevre Kanunu yanısıra çok sayıda kanunda da çevre ile ilgili düzenlemelere yer verilmektedir. Ancak Türkiye'de çevre konusunda yürürlükte olan tüm yasal düzenlemelerde, daha ziyade yasalara uyulmaması durumunda uygulanacak cezai müeyyideler yer verildiği, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla sağlanabilecek teşvik gibi ekonomik araçlara yeterince önem verilmediği dikkat çekmektedir.

Kalkınma planları ve yasal düzenlemeler dışında Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olarak imzalamış olduğu çok sayıda uluslararası sözleşme de bulunmaktadır. Her ne kadar Türkiye'de plan ve programlarda, yasal düzenlemelerde çevre ve sürdürülebilir kalkınma konularına yer veriliyor, bu konuda uluslar arası sözleşmeler imzalanıyor olsa da, sürdürülebilir finans ve sürdürülebilir bankacılık konusunda finans sektörünü ve özellikle de bankaları ilgilendiren bir yasal düzenleme

henüz bulunmamaktadır. Fakat 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 'Etik İlkeler' bölümünde öngörülen düzenleme kapsamında, Türkiye Bankalar Birliği tarafından belirlenen "Bankacılık Etik İlkeleri" sektörde yer alan tüm bankalar tarafından benimsenmekte ve uygulanmaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun uygun görüşü alınarak, 26.07.2006 tarihinde kabul edilen ilkelerin temel amacı, bankacılık mesleğine toplumda mevcut saygınlık duygusunun sürekliliğinin sağlanması, meslek onuru olarak adlandırılan bu saygınlık duygusunun geliştirilerek sürdürülmesi ve bankacılık sektöründe istikrar ve güvenin korunmasıdır (TBB, 2010). Bankaların faaliyet gösterirken uyması gereken genel ilkeler arasında sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili "saydamlık" ve "toplumsal yararın gözetilmesi ve çevreye saygı" ilkeleri de yer almaktadır.

Bankacılık etik ilkeleri yanısıra, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayınlanan "Kurumsal Yönetim İlkeleri" de, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması sürecinde büyük önem taşıyan kurumsal sosyal sorumluluk (CSR) uygulamalarına ilişkin yasal bir belge niteliğindedir. OECD tarafından yayınlanan ilkeler ve Türkiye'nin kendine özgü koşulları göz önünde bulundurularak oluşturulan kurumsal yönetim ilkeleri SPK tarafından Temmuz 2003 tarihinde yayınlanmıştır (SPK, 2005, ss. 3-4). Daha sonra ilkeler revize edilerek Şubat 2005'te pay sahipleri, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri, yönetim kurulu olmak üzere dört başlık altında tekrar yayınlanmıştır. Ayrıca kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanıp uygulanmaması isteğe bağlı bırakılmıştır. Ancak, ilkelerin uygulanıp uygulanmama durumunun kamuya açıklanması gerekmektedir. Yani, ilkelerde "uygula, uygulamıyorsan açıkla" anlayışı benimsenmiştir.

Türkiye'de sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir bankacılık anlayışının gelişimine işletmeler açısından bakıldığında, işletmelerin faaliyetlerinin finansal sonuçlarına, çevresel ve sosyal etkilerine kıyasla çok daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Ancak 1980'li yıllardan bu yana yapılan çevre ile ilgili yasal düzenlemeler ve bu düzenlemelerin çevreye zarar veren işletmelere yönelik getirdiği yaptırımlar, bir nebze de olsa işletmelerin çevreye duyarlı hareket etmelerine neden olmaktadır. Türkiye'de işletmelerin sürdürülebilir kalkınma sürecine dahil olmalarının önündeki en büyük engellerden biri, şirketlerin büyük oranda aile üyelerinin ya da şahısların hakim olduğu bir hisse yapısına sahip olmalarıdır. Hatta bu durum sürdürülebilir bankacılığın önünde de engel oluşturmaktadır. Zira Türkiye'deki özel bankaların çoğunluğu, yine aynı büyük aile şirketlerinin kontrolü altında bulunmakta (Koç Grubu-Yapı Kredi Bankası, Sabancı Grubu-Akbank, Doğuş Grubu-Garanti Bankası gibi) ve bu bankaların faaliyetleri de ailenin diğer şirketleri üzerinde yoğunlaşmaktadır (UNDP, 2008, s. 10).

Sürdürülebilir kalkınma sürecinde, devlet, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de 1980'li yıllardan bu yana kurulmuş, özellikle çevresel sürdürülebilirlik konusuna odaklanan 400'ün üzerinde sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır (REC Türkiye, 2008, s. 62). Sivil toplum kuruluşlarının daha ziyade sürdürülebilir kalkınma konusunda toplumsal farkındalığı artırmak amacıyla faaliyet gösterdikleri, eğitim, bilinçlendirme ve koruma çalışmaları yaptıkları görülmektedir. Ancak hem sürdürülebilir kalkınma ile ilgili plan-politika geliştirilmesi aşamasında, hem de uygulama aşamasında Türkiye'de kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşu işbirliğinin yetersiz olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının, işletmelerin ve özellikle de finansal kuruluşların faaliyetlerinin çevresel

ve sosyal sürdürülebilirlik üzerindeki olumsuz etkilerini önlemeye yönelik kayda değer bir etkisi de bulunmamaktadır.

Toplum açısından bakıldığında, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili farkındalığın son yıllarda önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Söz konusu durumun nedenlerinin başında, eğitim ve yayın organları vasıtasıyla özellikle çevresel koruma konusunda insanların bilinçlenmesi gelmektedir. Günümüzde toplum, hem kamu hem de özel sektör işletmelerini sorgular ve çevreye zarar veren ürün ya da hizmetleri protesto eder hale gelmiştir. Ancak ne yazık ki bütün bu duyarlılık genellikle tüketici rolü üstlenildiğinde söz konusu olmaktadır. Yani insanlar ürün ya da hizmet satın alırken, çevreyi korumaya özen göstermektedirler. Ancak yatırımcı rolü üstlendiklerinde, öncelikli beklentileri finansal kazanç olmakta, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik geri planda kalmaktadır.

Türkiye’de, yasal düzenlemeler, işletmeler, sivil toplum örgütleri ve toplumun genelinin sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir bankacılık konusundaki durumu göz önüne alındığında, bütün faaliyetlerini sürdürülebilir kalkınma amacı doğrultusunda gerçekleştiren etik bankalar için uygun bir faaliyet ortamının henüz tam olarak oluşmadığı görülmektedir. Nitekim henüz Türkiye’de faaliyet gösteren etik banka da bulunmamaktadır. Ancak Türk bankacılık sektöründe sürdürülebilir bankacılık konusunda herhangi bir gelişme olmadığını söylemek de yanlış olacaktır. Zira Türkiye’de özel sektöre ait ilk kalkınma ve yatırım bankası olan ve 1950 yılında Türk özel sektörüne, uluslararası finans kuruluşlarından sağlanan fonlar ile orta ve uzun vadeli finansman sağlamak amacıyla kurulan TSKB (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.), Türkiye’de sürdürülebilir bankacılık uygulamalarına öncülük etmeye çalışmaktadır. TSKB, 2005 yılında çevresel duyarlılığını bir sistematığa kavuşturmak için Çevre Yönetim Sistemi (EMS-Environmental Management System) projesine başlamıştır. 2006 yılında EMS çalışmaları tamamlanmış ve 2007 yılında yapılan denetim sonucu, TSKB, ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemleri Sertifikası’nı¹ almaya hak kazanan ilk ve tek Türk Sermayeli Banka olmuştur. Ayrıca Banka, kredi riskinden kaynaklanan çevresel riski analiz etmek amacıyla, Çevre Riski Değerlendirme Modeli (ERET-Environmental Risk Evaluation Tools) hazırlamıştır. Çevre Riski Değerlendirme Modeli, bir yatırım projesinin çevre-iş güvenliğini ve yatırımcının bu konulardaki duyarlılığını ölçmeye yarayan 35 sorudan oluşan bir sorgulama modeli olup, projeler yatırımın yeri etrafındaki yerleşim durumu, yatırımın enerji ve kaynak tüketimi, flora ve fauna üzerine etkisi, çıkan atıklar, hava emisyonları, doğal kaynaklara olası zararlar gibi konularda sorgulanmakta ve projelere A,B,C olmak üzere skorlar verilmektedir (TSKB, 2009, s. 52).

TSKB, Dünya Bankası (IBRD), Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası (CEB), Fransız Kalkınma Ajansı (AFD), Alman Sanayileşme Fonu (KfW), Japon Uluslararası İşbirliği Bankası (JBIC), Uluslararası Finans Kurumu (IFC) gibi kuruluşlardan sağladığı fonlar ile yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, atık su arıtma, gaz emisyonu iyileştirme, doğalgaz altyapı projeleri gibi sürdürülebilir kalkınma yatırımlarını finanse etmektedir. 2008 yılı sonu itibarıyla TSKB’nin finanse ettiği yenilenebilir enerji projelerinin sayısı 70’e ve toplam kurulu güç 2.255 MW’a ulaşmış durumdadır. Bunlardan 65’i hidroelektrik santral, 2’si rüzgar santrali, 2’si jeotermal santral ve 1’i biokütle santralidir. Toplam yatırım tutarı yaklaşık 2.3 milyar Euro olup,

¹ ISO 14001 süreklilik arz eden bir prosestir. Dolayısıyla ISO Standartları gereğince, belgelendirme denetiminin 3 yılda bir, belgenin devamlılığının kontrolü denetiminin de her yıl yapılması gerekmektedir.

TSKB tarafından taahhüt edilen kredi tutarı yaklaşık 800 milyon Euro'dur (Beşkök, 2009). TSKB, Birleşmiş Milletler Çevre Programı Finans İnisiyatifi (UNEP FI) taahhütnamesini imzalayan ilk ve tek Türk bankasıdır. Daha önce de belirtildiği üzere, finansal kuruluşların bu taahhütnameyi imzalamış olmaları, finans sektörünün sürdürülebilir kalkınma sürecindeki rolünü kabul ettikleri ve bütün faaliyetlerinde çevre faktörünü dikkate alacakları anlamına gelmektedir. Ayrıca TSKB, IFC (International Finance Corporation) ve Financial Times tarafından verilen "Yılın Sürdürülebilir Bankacılık Ödülü"nü "Doğu Avrupa-Gelişmekte Olan Ülkeler" kategorisinde 2008, 2009 ve 2010 yıllarında üç kez üst üste kazanmış bulunmaktadır.

Türkiye'de ilk çevre dostu yatırım fonu ise İş Bankası tarafından 05.06.2008 tarihinde kurulmuş bulunmaktadır. İş Bankası ve TEMA Vakfı'nın ortak projesi olan B Tipi Değişken TEMA Çevre Fonu, sadece çevreye duyarlı şirketleri portföyüne almakta; silah ve sigara üreten, çevresel kirliliğe sebep olan ya da çevresel problemleri bulunan şirketlere yatırım yapmaktan kaçınmaktadır. Çevreye duyarlı yatırımcılar için bir yatırım seçeneği oluşturan fon, çevreyle dost politikalar uygulama konusunda şirketleri cesaretlendirmekte ve yeşil şirketleri diğerlerinden ayırmaktadır. Ayrıca fonun yönetim gelirin yarısı TEMA tarafından yürütülen çevre kalkınma projelerine aktarılmaktadır (Tevfik, 2009).

Şekerbank tarafından tüketici, yatırımcı ve çiftçilere yönelik olarak sunulan ekokredi de, çevre konusunda önlemler almaya yönelik olarak tasarlanmış bir kredi niteliğindedir. Bireysel krediler, mantolama (ısı yalıtımı), güneş enerjisi, doğalgaza geçiş ve A sınıfı enerji kredilerinden oluşmaktadır. Ticari krediler, binalarda enerji verimliliği, yenilenebilir enerji ve atık yönetimi kredilerinden oluşmaktadır. Çiftçilere yönelik olarak ise modern sulama ekipmanları kredisi sunulmaktadır (Şekerbank, 2010). Faiz oranları ve geri ödeme süreci konusunda özel koşullar sunan ekokredi ile su, elektrik, yakıt tüketiminde tasarruf sağlanarak sürdürülebilir kalkınma sürecine destek verilmesi amaçlanmaktadır.

Garanti Bankası ise 2009 yılı itibarıyla KOBİ'lerin, enerji verimliliğini artırmak ve çevreye duyarlı koşullarda faaliyet göstermek amacıyla yapacakları yatırımlara finansman sağlamak için "Çevreci KOBİ Destek Paketi"ni sunmaya başlamıştır. Paket kapsamında binalarda enerji verimliliği, sanayide enerji verimliliği ve atık yönetimi konularında yapılacak yatırımlara ve hibrit araç satın almaya yönelik krediler sunulmaktadır. Ayrıca Banka, "kağıtsız bankacılık" anlayışı çerçevesinde, kayıtlı bilgilerinin tamamını elektronik ortamda bulundurmak, ekstrelerini e-posta yoluyla alan müşterilerinin sayısını arttırmak gibi yollarla kağıt tüketimini azaltmaya çalışmaktadır. Bunun yanı sıra çevreye duyarlı kredi kartı uygulaması ile kredi kartı hammadde içeriğini değiştirerek PVC kullanımını %50 oranında azaltmıştır. Kredi kartı ile kazandırdığı para ödülleri (puanların) bir kısmını da Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-Türkiye)'na bağışlamaktadır (Garanti Bankası, 2009).

SONUÇ

Gelecek yıllarda finans sektörünün sürdürülebilir kalkınma ile ilgili farkındalığının artması, finansal kuruluşların faaliyetlerinin çevresel ve sosyal izleri konusunda daha fazla sorumluluk üstlenmesi, hatta daha yaşanabilir bir dünya için finansal kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları arasında çeşitli işbirlikleri oluşturulması beklenmektedir. Finans sektörünü sürdürülebilir kalkınma sürecinde rol almaya iten faktörlerin başında etik müşteriler gelmektedir. Eğitim ve iletişim olanaklarının artması ile birlikte toplumun sürdürülebilirlik hakkındaki farkındalığının artması, şirketlerin ve finansal kuruluşların çevresel ve sosyal performanslarının takip edilmeye başlanması, sosyal ve çevresel yıpranmanın artması gibi faktörler, etik müşterilerin sayısının her geçen gün artmasına neden olmaktadır (Strandberg 2005a, ss. 13-14). Söz konusu müşterilerin sayısındaki artış finansal kuruluşların çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konularını daha fazla göz ardı etmelerini engellemektedir. Bunun yanı sıra, devletin, sivil toplum kuruluşlarının, hissedarların, çalışanların ve diğer ilgi gruplarının talepleri doğrultusunda finansal kuruluşların daha şeffaf ve hesap verebilir olmak zorunda kalmaları da, faaliyetlerinin ekonomik yanı sıra sosyal ve çevresel sonuçlarını da göz önüne almalarına neden olmaktadır.

Sürdürülebilir finans anlayışının günümüzde özellikle de Batı ülkelerinde çok sayıda finansal kuruluş tarafından benimsendiği ve bu konuda önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Nitekim 2007 yılı sonu itibariyle Avrupa'da sürdürülebilir ve sorumlu yatırımların (SRI) tutarı 2,66 trilyon Euro'ya (Eurosif, 2008, s. 10), Amerika'da ise 2,71 trilyon Dolar'a (SIF, 2008, s. 3) ulaşmış durumdadır. Son yıllarda bazı Asya ülkelerinin de sürdürülebilir finans konusundaki çalışmaları dikkat çekici niteliktedir. Bu ülkelerin başında Japonya gelmektedir. Ancak 2003 yılı verilerine göre gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir ve sorumlu yatırım tutarının 2,7 milyar Dolar olduğu ve tüm dünyadaki SRI yatırımlarının %1'ini bile oluşturmadığı tahmin edilmektedir (IFC, 2003, s. 6). Bu durum gelişmekte olan ülkelere, finans sektörünün sürdürülebilir kalkınma konusundaki duyarlılığının, gelişmiş ülkelere kıyasla çok daha yavaş ilerlediğini göstermektedir. Bunun en önemli nedenlerinin başında, finansal kuruluşları çevresel ve sosyal anlamda duyarlı projeleri finanse etme konusunda yönlendirecek ya da sınırlandıracak sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir finans ile ilgili yasal düzenlemelerin eksikliği gelmektedir. Bir diğer etken, siyasi istikrarsızlığa bağlı olarak süreklilik gösteremeyen ve her yeni hükümet döneminde değişikliğe uğrayan sürdürülebilir kalkınma politikalarının başarısızlığıdır. Finansal kuruluşların sürdürülebilir finans hakkındaki bilgi eksikliği de, sürdürülebilir finans anlayışının benimsenmesi hususunda engel teşkil etmektedir. Zira genellikle bankaların, çevreye duyarlı projeleri ya da şirketleri seçerken kullanabileceği modeller (kriterler, süreçler vb.) ve yenilikçi sürdürülebilir finans ürünleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Bir başka etken, toplumun farkındalığı ile ilgilidir. Daha önce de belirtildiği üzere, gelişmiş ülkelere dahi, toplumun farkındalığı ve sürdürülebilirlik ile ilgili beklentileri henüz sürdürülebilir bankacılık anlayışının hakim olması için yeterli olmadığından, sürdürülebilir bankalar, geleneksel bankaların alternatifi değil tamamlayıcısı niteliğindedir. Gelişmekte olan ülkelere ise, toplumun sürdürülebilirlik ile ilgili farkındalığı ve finansal kuruluşlardan çevresel ve sosyal konulara ilişkin beklentileri daha düşük düzeydedir. Bu da finansal kuruluşların, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği, ikinci plana atabilmelerine olanak tanımaktadır.

Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye açısından bakıldığında, sürdürülebilir finans konusunda gelişmeler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere, Jeucken (2001), bankaların sürdürülebilirliğe ulaşma sürecinin Savunucu Bankacılık, Önleyici Bankacılık, Saldırgan Bankacılık ve Sürdürülebilir Bankacılık olmak üzere dört aşamada gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu teoriye göre, Türkiye’de bankacılık sektörü henüz “Önleyici Bankacılık” aşamasındadır. Zira son yıllarda özellikle büyük bankalar, sürdürülebilir kalkınma ile yapabilecekleri enerji ve kâğıt tasarruflarının farkına varmakta ve içsel süreçlerinde sürdürülebilirliği dikkate almaktadır. Ayrıca bazı bankaların kredi kullandırma süreçlerinde sürdürülebilirliğe ilişkin kriterler kullandıkları ve sürdürülebilir finansal ürünler sunmaya başladıkları da görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında da “Saldırgan Bankacılık”a doğru bir geçiş sürecinin başladığını söylemek de mümkündür.

KAYNAKÇA

- Adams, W.M., (2006). The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in The Twenty-First Century, Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting, 29–31 January 2006.
- Algan, N., (2000). Devlet Politikaları Bağlamında Çevre ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa Bir Bakış, Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, 7-8 Nisan 2000, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Beşkök, O., (2009). Financing Sustainable Development Projects, Changing Environments– Changing Finance? Sustainable Finance in Turkey, 22 January 2009, Yapı Kredi, İstanbul.
- DPT, (1998). Türkiye Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP), <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylempla/ucep.html>, Erişim Tarihi: 06.06.2010.
- Egeli, G., (1996). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları, TÇV Yayınları, Ankara.
- Erim, R., (2000). Çevre İle İlgili Hukuksal Düzenlemeler, Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, 7-8 Nisan 2000, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- European Commission DG XI, (1997). The Role of Financial Institutions in Achieving Sustainable Development, Brussels.
- Eurosif, (2008). European SRI Study, http://www.eurosif.org/publications/sri_studies, Erişim Tarihi: 02.07.2010.
- Garanti Bankası, Çevreci KOBİ Destek Paketi, <http://www.garanticevrecikobi.com/>, Erişim Tarihi: 20.06.2010.
- Gönel, F. D., (2002). “Globalleşen Dünyada (Nasıl Bir) Sürdürülebilir Kalkınma”, Birikim, Sayı: 158.
- Grafton, R. Q., F. Jotzo and M. Wasson., (2004). “Financing Sustainable Development: Country Undertakings and Rights for Environmental Sustainability CURES”, Ecological Economics, 51:65–78.

- Guo, P. and Y. Yongda, Sustainable Financing in China: The Progress and The Future, <http://opim.wharton.upenn.edu/gc/philadelphia/abstract/Guo.pdf>, Erişim Tarihi: 12.05.2010.
- Hall, J.K., G.A. Daneke and M.J. Lenox, (2010). “Sustainable Development and Entrepreneurship: Past Contributions and Future Directions”, Journal of Business Venturing, Article in Press.
- IFC, (2003). Towards Sustainable and Responsible Investment in Emerging Markets, [http://www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/AttachmentsByTitle/p_sri/\\$FILE/SRI_IFC.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/enviro.nsf/AttachmentsByTitle/p_sri/$FILE/SRI_IFC.pdf), Erişim: 02.07.2010.
- Jeucken, M. and J.J. Bouma, (1999). The Changing Environment of Banks, GMI Theme Issues: Sustainable Banking: The Greening of Finance.
- Jeucken, M., (2001). Sustainable Financing and Banking: The Financial Sector and The Future of The Planet, London: Earthscan Publication Ltd.
- Peeters, H., (2003). “Sustainable Development and The Role of The Financial World”, Environment, Development and Sustainability, 5:197–230.
- Pinter, É., D. Nikolett and O. Zoltán. 2006. New Direction Line of Sustainable Development and Marketing in Green Banking. 22nd IMP-Conference in Milan. Italy.
- San-Jose, L., J.L. Retolaza and J. Gutierrez, (2009). Ethical Banks: an Alternative in The Financial Crisis, In: 22nd EBEN Annual Conference, 10-12 September 2009, Athens, Greece.
- SIF, (2008). The 2007 Report on Socially Responsible Investing Trends in The United States, http://www.socialinvest.org/pdf/SRI_Trends_ExecSummary_2007.pdf, Erişim Tarihi: 02.07.2010.
- Soppe, A., (2009). Sustainable Finance as a Connection Between Corporate Social Responsibility and Social Responsible Investing, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1336182, Erişim Tarihi: 12.05.2010.
- SPK, (2005). Kurumsal Yönetim İlkeleri, Ankara.
- Strandberg, C., (2005a). The Future of Sustainable Finance Thought Leaders Study, Strandberg Consulting.
- Strandberg, C., (2005b). Best Practices in Sustainable Finance, Strandberg Consulting.
- Şekerbank, EKO kredi, <http://www.ekokredi.com.tr/>, Erişim Tarihi: 20.06.2010.
- Tevfik, G., (2009). First Green Investment Fund in Turkey, Changing Environments– Changing Finance? Sustainable Finance in Turkey, 22 January 2009, Yapı Kredi, İstanbul.
- The Co-operative Group, Sustainability Report 2008/09. http://www.cfs.co.uk/corp/pdf/Sustainability_Report_2008-09.pdf, Erişim Tarihi: 02.07.2010.

- Thompson, P., (1998). “Bank Lending and The Environment: Policies and Opportunities”, International Journal of Bank Marketing, Vol. 16, No. 6:243-252.
- Thompson, P. and C.J. Cowton, (2004). “Bringing the environment into bank lending: implications for environmental reporting”, The British Accounting Review, 36:197–218.
- Triodos Bank, (2010). Annual Report 2009, http://www.triodos.co.uk/uk/static/pdf/Annual_Report_2009, Erişim Tarihi: 02.07.2010.
- UN, (1992). Report of The United Nations Conference on Environment and Development, <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm>, Erişim Tarihi: 12.05.2010.
- UN, (2002). World Summit on Sustainable Development - Plan of Action, http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/2309_planfinal.htm, Erişim Tarihi: 12.05.2010.
- UNDP, (2008). Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değerlendirme Raporu, Ankara.
- UNEP FI, (2001). Globalisation and Sustainable Development, Opportunities and Challenges for The Financial Services Sector. United Nations Environment Programme Finance Initiatives. Geneva.
- UNEP FI, 2008 Overview, http://www.unepfi.org/fileadmin/documents/unepfi_overview_2008.pdf, Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2010.
- WCED, (1987). Our Common Future, Oxford University Press, New York.

The Role of Banks In Process Of Sustainable Development and Sustainable Banking Practices in Turkey

Emine ONER KAYA

Gazi University

emineoner@gazi.edu.tr

The purpose of this study is to reveal the roles of banks during the sustainable development process and to assess the applicability of the sustainable banking approach particularly in developing countries. After environmental and social problems such as seasonal changes, natural resources at the verge of extinction and decrease in plant diversity are started to be felt globally, sustainable development approach began to substitute the approach focusing only on the economical development in 1970s. Sustainable development covers environmental and social sustainability elements besides economical development. Companies, financial sector, nongovernmental organizations, particularly states and all other groups are responsible in this sustainable development process. However awareness on environmental and social issues in financial sector undergone a far slower development compared to the other sectors due to fact that it regarded itself as an environment-friendly sector. Since 1990s, it has began to accepted by a wide proportion that financial institutions take into consideration social and environmental results besides the economical effects and they should take an effective role in the sustainable development process.

In recent years, many banks have accordingly started to be interested in environmental and social effects besides economical results of financial services they provide. This case is related to pressures put by increasing public awareness on sustainability and the facilities provided by the sustainable banking approach. Today, many banks particularly in increased countries are aware that they will face with risk of losing reputation and costumers in future if they continue to ignore the environmental and social issues. Therefore, many banks form environment units and issue sustainability report or start to represent environment-friendly financial products. Some banks perform all of their activities in line with the sustainable development through enhancing their works on the issue of sustainability. Those banks are known as ethical, sustainable, alternative or social banks.

Today it is seen that sustainable finance approach is adopted by many financial institutions especially in developed countries. In developing countries, it is seen that sensitivity of finance sector to the sustainable development represents a far slower development in proportion to the developed countries. One of the main reasons thereof is lack of legal arrangements on sustainable development and sustainable finance directing or limiting financial institutions to finance the project sensitive environmentally and socially. One another factor is the failure of sustainable development policies which do not showed continuity depending on the political instability and were amended in the period of each government. Financial institutions'

lack of knowledge of on sustainable finance constitutes a hindrance for the adaptation sustainable finance approach. For, it is seen that mostly banks have insufficient knowledge about the environment-friendly projects or models to be used for selection of the companies and the innovative sustainable finance products. Another factor is related to the awareness of the public. Even in the developed countries, since public awareness and expectations on sustainability is yet insufficient so as for the sustainable banking approach to prevail, sustainable banks are complementary to the traditional banks not an alternative. In developing countries, public awareness on the sustainability and expectations from financial institutions on environmental and social issues are relatively at a lower level. This case enables financial institutions to put environmental and social sustainability to the back burner.

When considered in terms of Turkey as a developing country, it will not be untrue to say that there are some improvements on sustainable finance issue. Jeucken (2001) states that process of achieving sustainability by banks takes place in four stages. These are defensive banking, preventive banking, offensive banking and sustainable banking. According to this theory, banking sector in Turkey is yet at the phase of "Preventive Banking". In recent years, particularly big banks realize of the energy and paper saving to be practiced and take into account the sustainability in their internal processes. Also it is seen that some of banks use criteria as regards sustainability for credit disbursement processes and started to provide sustainable financial products. When viewed from this perspective, it is possible to say that a transition process started towards the "Offensive Banking".